

ATT OBSERVERA, TALA MED OCH LYSSNA TILL BARN OCH UNGDOMARS BERÄTTELSE

Elinor Brunnberg

Barns röster – inte bara vuxnas – kan ibland höras inom forskningen om välfärdsstatens villkor och aktiviteter. Forskning som berör barn och barns livsvillkor kan ha ett 'outsider within' perspektiv. Den kan handla om strukturella frågor, men gäller ofta studier av barns samspel där barns relationer till vuxna eller jämnåriga studeras. Barn kan vara i olika åldrar, pojkar eller flickor, med olika klasstillhörighet, med eller utan funktionsbinder och från olika länder. Barn är en minst lika varierad grupp som vuxna. I det här kapitlet diskuteras möjligheter att få kännedom om barns ståndpunkt dels utifrån intervjuer med hörselskadade barn i åldern 8–14 år och dels utifrån 'hörningar' med hörselskadade och döva ungdomar i åldern 18–23 år. 'Hörningar' är en deltagandemodell med kreativa inslag, som arbetats fram för att ge barn möjlighet att fritt kunna redovisa sina tankar och åsikter i olika för dem centrala välfärdsfrågor.

Barn och ungdomar har något gemensamt. Deras möjligheter att komma till tals och ha inflytande i samhället är fortfarande små, alldeles för små, menar Barnombudsmannen (2003). Detta trots att barn och ungdomar har fått en mycket starkare position på den politiska agendan under de senaste 30 åren (Scarre, 1989; Mayall, 2002; James och James, 2004). FN:s barnkonvention ger barn rätt att uttrycka sina tankar, känslor och åsikter i alla frågor som rör dem så fort barnet är i stånd att bilda egna åsikter. Det innebär att barns röster – inte bara vuxnas – skall höras även

inom forskning om välfärdsstatens villkor och aktiviteter. Syftet med det här kapitlet är därför att diskutera möjligheter till barnintervjuer även med funktionshindrade barn eller barn som befinner sig i en socialt utsatt position.

Många forskare uppfattar att det under de senaste decennierna skett ett paradigmskifte i synen på barn (Dencik, 1989; James och Prout, 1990; James, Jenks och Prout, 1998; Qvortrup, Bardy, Sgritta och Wintersberger, 1994; Andersson, 2001). Barn har alltmer börjat ses som subjekt och aktörer med möjlighet att yttra sig och ta egna initiativ. Tidigare betraktades barn huvudsakligen som objekt för vuxnas omsorger, mottagare och med rätt att skyddas. Barndomen sågs då som en tid i väntan på att bli vuxen – en tid då barnet skulle växa ut ur omognad, okunnighet och oförmåga (Näsman, 1995). Barn kan fortfarande ses som 'not-yets' (Qvortrup m.fl., 1994).

Barn är ett begrepp som kan användas både för att beskriva en enskild individ och en social grupp – ett kollektiv d.v.s. en hel kategori av människor. Barn definieras i FN: s barnkonventionen som personer under 18 år om inte barnet blir myndig tidigare (UD informerar, 1996: 2). Över 18 år är man vuxen. I ungdomsforskningen inom EU definieras ungdom som att det berör individer mellan 15 och 25 år. Barn och ungdomsbegreppen kan alltså användas överlappande och olika i olika sammanhang och kulturer. Jag kommer i det här kapitlet att använda begreppet barn på samma sätt som i FN: s barnkonvention. Barndom definieras inte längre som en tid i väntan på att bli vuxen utan som en

developmental stage of the life course, common to all children and characterised by basic physical and developmental patterns (James och James, 2004, s. 13.)

Men barn har fortfarande inte samma status som vuxna. Det enskilda barnet blir när det föds medborgare i det land där föräldrarna är medborgare, men medborgarskapet tycks vara vilande under barndomstiden (SOU

1998: 97). Barn har inte ett likvärdigt medborgarskap som vuxna när det gäller politiska och civila rättigheter. De är däremot mer inkluderade när det gäller sociala rättigheter. Barn har ingen rösträtt och är inte valbara. De kan inte ingå avtal och har begränsade juridiska rättigheter. De har däremot yttrandefrihet d.v.s. rätt att uttrycka sin åsikt samtidigt som de står utanför den politiska makten där centrala beslut fattas. I många situationer avgör vuxna om de vill lyssna och ta tillvara barns kunskap.

Forskning om barn kan ske från en vuxen horisont med ett uppifrån – ner perspektiv, men den kan också ske ur ett växlande perspektiv där även barns nerifrån – upp perspektiv kommer fram och ingår när kunskap om barndomens villkor och barns livssituation tas fram. Kunskap är alltid 'socially situated' och kan bli olika om den baseras på erfarenheter från den dominerande eller den underordnade gruppen (Harding, 2004) d.v.s. på vuxnas eller barns uppfattningar om barndomens villkor. Barns erfarenheter kan vara olika, men också likartade erfarenheter kan värderas på olika sätt. Barn kan vara i olika åldrar, pojkar eller flickor, med olika klasstillhörighet, med eller utan funktionshinder och från olika länder. Barn är en minst lika varierad grupp som vuxna.

Barn- vuxen- relationen kan ses i ljuset av en generationsbunden process där de som definieras som barn interagerar med dem som definieras som vuxna (Mayall, 2002). Berry Mayall menar att barn är en social grupp med en minoritetsgrupps status. Hon anser att hon i den uppfattningen fått stöd av unga människor hon intervjuat. Detta är dock inte någon fras barn själva använder, men Mayall menar att det är vad barnen beskriver när de pekar på de ojämlikheter som finns mellan dem och vuxna när det gäller status. Barnen, som är socialt mycket medvetna, definierar sig själva som en social grupp. De menar att makten ligger hos vuxna och ser sig själva som underordnade. De kämpar i sitt dagliga liv hemma och i skolan både med här och nu situationen och ett framtidsorienterat liv. Mayall (2002) menar att hon börjat studera barns ståndpunkt och att det finns många paralleller till feministisk forskning.

Like a woman in relation to male-structured social institutions, children in relation to adult-ordered social institutions are 'valuable strangers' (Mayall, 2002, s. 138; begreppet valuable strangers från Harding, 1991, s.124).

Barn kan uppfattas som värdefulla främlingar eller med ett annat sociologiskt uttryck sägas ha status som 'outsiders within' (Hill Collins, 2004). Eftersom det ännu inte finns någon bra översättning av begreppet väljer jag att i den fortsatta texten behålla det engelska begreppet. Barns erfarenheter kan ur ett generationsperspektiv ge barn ett 'outsider within' perspektiv eftersom familjen är en central miljö där barnen ur maktsynpunkt ofta befinner sig i en vertikal position d.v.s. underordnade föräldrarna samtidigt som de tillhör familjen. Skolan är en annan central miljö där barn interagerar med vuxna och uppfattar de sig som underordnade de vuxna (Mayall, 2002). En status som kan ge barn en särskild ståndpunkt i identitetsfrågor och i relation till familjen och samhället. Även i relationer till jämnåriga, som idealt är horisontella, kan barn ha ett 'outsider within' perspektiv om relationen huvudsakligen är vertikal istället för horisontell. Underordningen kan skapa en känsla av att vara annorlunda och utanför.

Bland vuxna kvinnor har forskning visat att inte bara erfarenheter från normalgruppen utan också från förtryckta grupper kan vara en källa till avgörande insikter om mänskliga erfarenheter (Harding, 2004). Studier av barnens livserfarenheter kan gälla erfarenheter i relation till vuxna där barn oftast har en underordnad position eller i relation till jämnåriga där de kan ha en mer jämbördig position. Barnstudier kan också ske på en strukturell nivå. Studier där barn medverkar kan vara en källa till avgörande insikter om centrala förhållanden i barns liv men även i samhället och om vuxnas tillvaro.

I det här kapitlet kommer jag att ge exempel på att även mycket små barn kan berätta om det de har erfarenheter från, men jag kommer också att ge exempel på situationer där barn inte kan berätta eller har stora svårigheter att göra det. Några studier jag gjort med barn och ungdomar

med kommunikationshandikapp visar att de har mycket goda möjligheter att beskriva sina erfarenheter och uppfattningar i för dem viktiga frågor bara de ges möjlighet. De situationer barn, ungdomar och även vuxna har stora svårigheter att kunna berätta om är situationer eller relationer där de förekommit misshandel eller andra grova övergrepp. Det här är frågor jag återkommer till senare i kapitlet liksom till sist då jag kommer att visa på ett konkret sätt att genomföra intervjuer med barn i grupp för att ge dem ökade möjligheter att göra sin röst hörd om vad som i vardagen är ett bra liv för dem.

Outsider within perspektivet

Inom sociologisk forskning med ståndpunktsteoretiskt perspektiv har begreppet 'outsider within' varit centralt framförallt vid svarta feministers studier (Hill Collins, 2004). Många svarta kvinnliga intellektuella har på ett kreativt sätt använt sig av att de har en marginell position i den akademiska världen – sin egen 'outsider within' status – och skapat ett Black Feminist-perspektiv som reflekterar en speciell ståndpunkt när det gäller jaget, familjen och samhället. Centralt i Black Feminist's tankar är att det är idéer som producerats av svarta kvinnor som klargör svarta kvinnors ståndpunkt. Definitionen förutsätter att svarta kvinnor har en unik ståndpunkt eller perspektiv utifrån sina erfarenheter och att det finns vissa allmänna iakttagelser som delas av svarta kvinnor som grupp. Samtidigt kan olikheter i t.ex. klass, religion, ålder och sexuell orientering resultera i att samma tema ges olika uttryck. Universella teman som inkluderas kan alltså ha upplevts och uttryckts på olika sätt av olika grupper av Afro-Amerikanska kvinnor. Slutligen förutsätter definitionen att Black Feminist's ståndpunkt existerar men konturerna behöver inte vara helt tydliga inte ens för kvinnorna själva. Med andra ord Black Feminist tankar innehåller observationer och tolkningar om Afro-Amerikansk kvinnlighet som kan beskriva och förklara olika teman som är gemensamma.

Utifrån den ovanstående beskrivningen av svarta feministers studier

och ståndpunktsteori är frågan om man kan säga att barn kan ha en 'outsider within' status och att det finns en barnståndpunkt som kan vara intressant och möjlig för forskare att synliggöra. En central skillnad är att i beskrivningen av 'outsider within' perspektivet har svarta kvinnor själva klargjort svarta kvinnors ståndpunkt medan barnforskningen inte görs av barn utan av vuxna. Alla vuxna har inte varit svarta feminister, men alla vuxna har dock varit barn. Att vuxna tidigare varit barn betyder däremot inte att en forskare utifrån sina egna erfarenheter idag kan beskriva barns ståndpunkt. De vuxnas barnperspektiv är präglad av den vuxnes egna erfarenheter samt i vilken tid och kultur den vuxne lever (SOU 2001: 72). Det här resonemanget återkommer jag till i nästa stycke.

Barns ståndpunkt eller ett barnperspektiv

Att det inom välfärdspolitik och forskning ibland talas om ett barnperspektiv kan tolkas som att barn kan ha ett särskilt perspektiv utifrån sina erfarenheter. Barns underordnade position i relation till vuxna i familjen, den lokala miljön samt i samhället kan ge livserfarenheter med gemensamma drag även om de till viss del kan få olika uttryck beroende på barnens olikheter när det gäller klass, kön, ålder och etnisk hemvist. Barns möjlighet att komma till tals i forskningsssammanhang är fortfarande mycket små även om det börjat ske en förändring så att forskare inte bara söker information om barn utan också direkt från barn (Docherty och Sandelowski, 1999; Brunnberg och Larsson Sjöberg, 2004).

I många studier av barns välfärd har forskaren försökt att anta ett 'barnperspektiv' utan att ha någon empiri från barn. I de studierna beskrivs inte en barnståndpunkt även om barns situation fokuserats. Om barns ståndpunkt beskrivs kommer studiens empiri från barn eller möjligen från vuxna som retrospektivt blickar tillbaka på och beskriver sin egen barndom. Även i studier där det empiriska materialet kommer från barn som ger uttryck för sin ståndpunkt är det en vuxen som tolkar – tolkningar som kan färgas av ett vuxenperspektiv. Studier av barns ståndpunkt har inte ett renodlat inifrånperspektiv på likartat sätt som de feministiska

studierna utan ett växlande perspektiv inifrån via barns berättelser och utifrån via forskarens analys samt nerifrån och upp via barnens sätt att se på sin verklighet och forskarens försök att synliggöra barns ståndpunkt. I analys och tolkningar kan också finnas ett uppifrån och ner perspektiv eftersom forskningen görs av en vuxen.

Nancy Mandell (1988) beskriver i studier utifrån ett barnperspektiv den vuxne forskarens försök att anta en roll som 'så lite vuxen som möjligt'. Även Ulf Hyvönen (1993) diskuterar, hur man ska tolka en vuxens anspråk på att företräda ett 'barnperspektiv'. Enligt Hyvönen (1993) har den vuxne också varit barn och oavsett vilken ålder vi har, så är vi barn till våra föräldrar. Han konstaterar vidare, att minnet bleknar även om det kan finnas kvar för speciella händelser och förhållanden.

Mayall (2002) argumenterar för ett ståndpunktsteoretiskt perspektiv och för att det är viktigt att i kunskapsproduktionen inkludera unga människors erfarenheter. För det första ger det kännedom om hur en socialt konstituerad grupp i befolkningen upplever och förstår sin egen sociala position. Det är viktigt i arbetet för en mer allsidig redovisning av hur den sociala ordningen fungerar.

Barnforskning

Barnforskare argumenterar för att generation är en central analytisk kategori som kompletterar klass, kön och etnicitet (James och Prout, 1990; Brunnberg, 2007). Kön, klass eller etnicitet får inte leda till diskriminering däremot finns det i välfärdsstaten en inbyggd diskriminering när det gäller ålder. Samhälle och familj kan förstås på ett annat sätt om fenomenen analyseras även ur ett generationsperspektiv. Inom barnforskning ur ett maktperspektiv kan både vertikala och horisontella relationer undersökas d.v.s. både relationer mellan generationer och inom samma generation (Hartup, 1989; Jansson, 1996; Nordström, 2002; Brunnberg, 2003).

Många barnforskare idag utgår från ett socialkonstruktivistiskt perspektiv där barndom betraktas som ett socialt och kulturellt fenomen som ges ett innehåll inom varje kultur och tid, men där det också finns en kärna

relaterad till fysiologiska och psykologiska utvecklingsfaser hos barnet samt mognad (SOU 1998: 97). Människor upplever barndomen som en tydlig period i livet. Barndomen är en gemensam domän för barn (Mayall, 2002). De har i relation till vuxna en underordnad position med litet del i beslutsfattande. Studier av och med barn om deras dagliga aktiviteter och relationer kan fördjupa kunskaperna om det sociala systemets uppbyggnad. Barn är inte en homogen grupp även om barn i relation till vuxna har en gemensam och på ett likartat sätt underordnad position.

Medicin, psykologi, pedagogik har traditionellt bedömts som de ämnen där barnstudier ofta förekommer (Söderlind och Engwall, 2003). Socialt arbete kan också betraktas som ett barnämne i forskningen, men av senare datum eftersom avhandlingar i socialt arbete inte började produceras i någon särskild omfattning förrän under 1990-talet (Brunnberg och Larsson Sjöberg, 2004). En genomgång av samtliga svenska avhandlingar i socialt arbete t.o.m. 2006 visade att av de 206 avhandlingarna behandlade 34 % (n70) på något sätt barns och ungdomars situation (Brunnberg, 2007). De avhandlingar som kategoriserats som barnrelaterade avhandlingar var avhandlingar där forskaren själv i abstract eller key-words använt begreppet barn/ungdom eller något annat begrepp som berörde barns/ungdomars situation. Det var en generös bedömning när det gäller vilka avhandlingar som tillhör kategorin barnrelaterade avhandlingar och gällde avhandlingar som studerat frågor för någon under 18 år. Det kan också gälla avhandlingar där vuxna blickat tillbaka på sin barndom.

En slutsats från genomgången av avhandlingarna i socialt arbete var att förhållandevis många av avhandlingarna i socialt arbete var s.k. barnrelaterade avhandlingar. Det var betydligt färre avhandlingar med empiri från barnen och ungdomarna själva 6 % (n14) och alltså kan sägas ge uttryck för en barnståndpunkt. I de barnrelaterade avhandlingarna kommer empirin direkt från barn/ungdomar i 34 % (n24), från vuxna i 61 % (n43) och från olika dokument som kan vara tidningsartiklar, journaler, beslutsdokument m.m. i 57 % (n40) av avhandlingarna. Vissa avhandlingar har empiri från flera olika källor (Brunnberg, 2007). I floran

av barnrelaterade avhandlingar där informationen kom från vuxna kunde de beskriva hur det var att vara barn, att ha barn eller att arbeta med barns familjesituation i relation till de biologiska föräldrarna, fosterfamiljen eller på institution. Det fanns även avhandlingar som på ett mer övergripande plan berörde barns villkor i samhället, men alltså få avhandlingar där den huvudsakliga informationen kom direkt från barn eller ungdomar. Det fanns signifikanta skillnader mellan olika universitetsorter i hur informationen inhämtats d.v.s. om information från barn ingick i studien eller ej.

Inom barnforskningen har under senare år utvecklats en variationsrikedom av forskningsmetoder för att få kunskap direkt från barn om deras livssituation. De tekniker som använts är inte bara intervjuer utan även observationer, videospelningar, dagböcker m.m. för att få information från barn och ungdomar om deras livsvillkor i välfärdsstaten.

Barn som intervjupersoner

Barn är den bästa källan till information om sig själva, sin egen situation och sina egna relationer menar Docherty och Sandelowski (1999). Även mycket små barn kan ge en korrekt beskrivning av en vardaglig situation (Cederborg, 2000; Saywitz, Goodman och Lyon, 2002). Detaljrikedomen ökar när barnen blir äldre. De mindre barnens berättelser kan vara korta, mer begränsade och mindre beskrivande än vuxnas. I ålder mellan 2 och 3 år utvecklar barnen en förmåga att ge beskrivningar av händelser de själva varit med om och erfarenheter de gjort (Docherty och Sandelowski, 1999). De kan ha personliga minnen av speciella händelser och som också är kopplade till tid och plats. Utvecklingen av ett själv har betydelse för hur minnet organiseras. Barn mellan 3 och 6 år har kapacitet för att komma ihåg och berätta om händelser (a.a.). Forskare har visat att 4-åringar kan återge korrekt information om händelser som inträffat två år tidigare (Fivush och Hamond, 1990). För barn förloras händelser som upprepas ofta sin unika karaktär och blir en del av ett system som följer ett 'manuskript'. Små barn organiserar sin värld genom att utveckla modeller

för hur välbekanta händelser upprepar sig. Manuskriptet för händelsen innehåller vad barnet i en given situation förväntar sig ska hända och på vilket sätt. Om ett litet barn har svårt att komma ihåg en händelse som skett relativt nyligen kan det underlätta för barnet att berätta vad som brukar hända i samband med en aktivitet eller tid på dygnet. 'Vad händer när' – frågor kan leda till att barnet börjar berätta om det generella för att sedan övergå till mer personliga förklaringar. Från 6 års ålder har barn fullt utvecklat den kognitiva och lingvistiska kapacitet som behövs för att bli intervjuade.

Barnintervjun kan alltså skilja sig från vuxenintervjun genom barns språkförståelse och kognitiva utveckling, men även mycket små barn kan både komma ihåg och berätta. Barn är inte en kategori utan mognaden och förmågan att berätta kan vara olika mellan olika barn och i olika situationer. Forskning om barns vittnesmål har gett insikter om barns förmåga och behov som vittnen. De kunskaperna kan vara av stort värde även vid forskningsintervjuer eller andra utredande samtal med barn. Enbart åldern är inte en måttstock på barns förmåga att ge riktiga vittnesuppgifter (Saywitz m.fl., 2002). Vad barnet förväntas berätta om, omgivningen som ett barn frågas ut i och på vilket sätt intervjun genomförs är viktiga omständigheter som påverkar barnets förutsättningar för att kunna berätta.

Svårigheter att berätta i traumatisk situation

Det är inte alltid barn, ungdomar eller vuxna som befinner sig i en utsatt situation vill eller kan berätta om en traumatisk händelse. I utsatta situationer kan både barn och vuxna av olika skäl inte alltid förmedla sina erfarenheter eller göra det på ett fragmentariskt sätt (Cederborg, 1998; Svedin och Back, 2003). Är barnets berättelse färgad av rädsla, kan barnets språk bli desorganiserat och dysfunktionellt med självdestruktiva inslag (Gustavsson, 2003). Det kan vara alltifrån att barnet har en bristande förståelse för vad det varit delaktigt i, till en oförmåga att plocka fram minnesbilderna eller ett aktivt undvikande av minnena (Svedin och Back, 2003). Barns

underordnade position i relation till vuxna kan leda till ökad följsamhet i intervjusituationer och framförallt när det rör barn som befinner sig i en utsatthet i relation till t.ex. en förälder. Det kan även förstärka tendensen att förneka eller berätta fragmentariskt. Även vuxna i en traumatisk situation kan ha liknande svårigheter att berätta och minnas.

En svensk studie visade att, av 30 barn som utsatts för barnpornografiska brott och där brotten avslöjats genom att barnpornografiskt material beslagtogs, berättade inget av barnen spontant om det som hänt och många av dem ville mycket ogärna eller kunde inte berätta om de sexuella övergreppen även sedan det avslöjats att de skett (Svedin och Back, 2003). Det fanns i gruppen fem barn som sov eller var drogade när övergreppen utfördes och två barn som var för små eller manipulerades så att barnet inte kunde förstå vad som hände. Men 23 av barnen var tillräckligt gamla eller hade utsatts för så grova övergrepp att de bedömdes ha haft förutsättningar för att avslöja och berätta vad de varit med om, men ingen av dem hade spontant gjort det. Barnen hade inte berättat vare sig för föräldrar, kamrater, syskon, släktingar eller andra vuxna. Barnen var mellan 6 månader och 14 år när övergreppen hände. Det rörde elva flickor och nitton pojkar. Flera barn (14) bodde tillsammans med båda sina biologiska föräldrar. De övriga bodde tillsammans med en biologisk förälder. De flesta barnen kom från, till det yttre, tämligen vanliga hemförhållanden. Förövarna var elva män och två kvinnor. Bara tre av förövarna var någon som från början var mer eller mindre okänd för barnet eller barnets familj. De övriga var förälder, styvförälder, släkting, bekant, kamrats far eller daghemspersonal. Övergreppen pågick under mycket lång tid – i genomsnitt tjugotvå månader.

Forskarna menar att det är de starka känslorna under övergreppen och de starka känslorna efter övergreppen t.ex. skam, skuld, rädsla att inte bli trodd, rädsla för konsekvenserna som förklarar varför barnen inte avslöjar, eller i förhör när förhørsledaren redan känner till, berättar. Barnen 'minns men har svårt att minnas' (Svedin och Back, 2003, s. 59). När de berättar blir ofta barnens berättelser fragmentariska. En annan

studie av barn som misstänktes ha utsatts för sexuella övergrepp och där det hållits polisförhör, men där det inte fanns lika entydiga bevis för att övergreppen skett som i den tidigare studien, visade att barn hade en tendens att berätta fragmenterat eller förneka fragmenterat i större utsträckning när de misstänkta var nära anhöriga som kunde ha gjort övergreppen (Cederborg, 1998). Även i studien med barnen som utnyttjats i barnpornografi visade det sig att barnen tycktes ha lättare att berätta om förövaren fanns utanför familjen. 'Låg ålder vid övergreppet och en nära relation till förövaren var signifikant förknippat med ett sent avslöjande' (Svedin och Back, 2003, s. 78).

I den allmänna debatten fokuseras och debatteras ofta risken att barn gör falskt positiva avslöjanden alltså berättar om händelser som inte hänt. En hel del forskning har visat att problemet med falskt positiva utredningar inte är särskilt stort. Däremot visar, inte minst barnpornografistudien, att problemet med falskt negativa utredningar kan vara mycket större (Svedin och Back, 2003). Barnet kan ha blivit utnyttjat utan att själv förstå vad som hänt. Det kan också vara så att barnet inte förstår vad som förväntas henne/honom i intervjusituationen. En annan orsak kan vara att barnet inte vågar eller kan komma ihåg vad som hänt p.g.a. den traumatiska händelsen eller att barnet befinner sig i en alltför kaotisk och utsatt situation där även andra traumatiserande händelser kan ha skett.

Avslöjanden kan var avsiktliga eller oavsiktliga. De avsiktliga avslöjandena kan vara vanligare hos äldre barn. För att barnet skall besluta sig för att berätta sin hemlighet måste barnet för det första förstå att den vuxnes beteende var fel och sedan övervinna hindret för att berätta. De måste också besluta sig för när de skall berätta och för vem (Sas och Cunningham, 1995)

Intervjusituationen

Utgångspunkten för en bra intervjusituation antingen den sker med en vuxen eller ett barn är att det hos intervjuaren finns ett genuint intresse för att förstå det intervjupersonen vill förmedla och att det hos intervjupersonen

finns en önskan om att förmedla sina erfarenheter till intervjuaren. Det är viktigt att barnintervjuer görs i en miljö som barnet kan känna igen sig i och känna sig tryggt i. Det är också, precis som för vuxna, viktigt på vilket sätt intervjun genomförs. Barn eller vuxna i en utsatt situation kan ha en rädsla för att förmedla sina upplevelser eller erfarenheter till någon annan som kan vara så påtaglig att man inte kommer ihåg vad som hänt. Även i intervjuer som inte handlar om en traumatisk händelse är det viktigt att intervjuaren lyssnar aktivt och till intervjupersonen förmedlar att hon gjort det. Intervjuaren styr genom sina frågor och formuleringar till stor del temat för berättelsen. Däremot vill intervjuaren oftast inte påverka vad intervjupersonen berättar om det aktuella temat.

Balansgången att som intervjuare påverka temat för intervjun, men inte innehållet i berättelsen är en svårighet som inte bara finns i intervjuer med barn utan även med vuxna. Balansgången kan dock bli något svårare att genomföra på ett bra sätt i barnintervjuer eftersom barnet befinner sig i en vertikal d.v.s. underordnad position inte bara som intervjuperson utan också som barn i relation till en vuxen.

Hur skall man då formulera sina frågor i intervjuer med barn? Enligt Ann-Christin Cederborg (2000) är de forskare som internationellt skrivit om barnintervjuer överens om att intervjuaren i så stor utsträckning som möjligt i forskningsintervjuer med barn skall söka sin information genom öppna frågor och försöka undvika att påverka barnets berättelse. Med fokuserade och ledande frågor kan barnens svar bli felaktiga. Det finns dock andra forskare som menar att de s.k. öppna frågorna ofta är alldeles för vaga för att få barnet att fokusera på det intervjuaren vill veta mer om och att barnet därför ofta svarar på något annat än vad intervjuaren tänkt sig (Svedin och Back, 2003). Jag anser att ledande frågor inte är bra, varken i intervjuer med barn eller vuxna, om man med ledande frågor menar att de formulerats så att de ger intryck av att det finns ett av intervjuaren önskat svar. Om intervjuaren i en fråga sammanfattar och utgår ifrån det intervjupersonen i sina tidigare svar uttryckt är frågan inte ledande utan snarare en viktig del i en intervjuteknik där intervjuaren

visar intervjupersonen att hon/han uppfattat intervjupersonens tidigare information. I en väl genomförd intervju får intervjupersonen – oavsett om det är ett barn eller en vuxen – en bekräftelse på att det hon/han berättat är viktig information och att det tagits emot av intervjuaren. Intervjusituationen är en kommunikativ situation som utgår ifrån samspelet mellan intervjuare och personen som intervjuas. I det samspelet är lyssnandet och intervjuarens förmåga att uppfatta och förstå (kognitivt och emotionellt) det intervjupersonen vill förmedla.

'Informationsbekräftelsetekniken' kan i intervjuer ske på olika sätt. De vanligaste sätten är ett nickande eller hummande. Ibland behöver intervjuaren dock kontrollera att han/hon förstätt det intervjupersonen berättat eller bekräfta det för intervjupersonen.

Internationella barnforskarens preferens för intervjuer med öppna frågor till barn istället för fokuserade frågor med fasta svarsalternativ eftersom barnens svar då kan bli felaktiga bekräftas inte av mina erfarenheter från intervjuerna med de hörselskadade barnen, som jag senare återkommer till (Brunnberg, 2003). I intervjuerna fick barnen både svara på helt öppna frågor och frågor med fasta svarsalternativ. Barnen, som var mellan 7–14 år gamla, klarade mycket väl av att ta ställning till frågeställningar med fasta svarsalternativ.

Sammanfattningsvis kan man säga att grunderna i en väl genomförd barnintervju är desamma som i en vuxenintervju. Temat för intervjun behöver intervjupersonen – vuxen eller barn – få veta innan intervjun börjar. En annan viktig förutsättning för en väl genomförd intervju är att frågorna inte låser för givna svar i en önskad riktning. Under den öppna intervjuens gång är det således viktigt hur frågorna formuleras, men också hur den kommunikativa dialogen förs och informationsbekräftelsen ges. Är barnintervjuaren vag i de här avseendena blir intervjun också vag eller irrelevant. Barn kan av olika skäl, precis som vuxna, t.ex. i miss-handelssituationer, mobbingssituationer eller andra utsatta situationer ha svårt att berätta för någon om de relationer och situationer som bidragit till eller är en konsekvens av utsattheten. Det kan behövas flera

intervjutillfällen för att barn skall komma ihåg, kunna och våga berätta om en traumatisk händelse. Det tycks vara rädslan som skapar stora svårigheter att kommunicera inte primärt barnets ålder om det rör för barnet relevanta frågor eller om barnet har ett kommunikationshandikapp som t.ex. gravt hörselskadade och döva barn har.

Erfarenheter från intervjuer med kommunikationshandikappade barn

Jag har följt en grupp av elever i hörselklass i Örebro under några år och intervjuat dem vid två tillfällen 1994 och 1996 (Brunnberg, 2003). De aktuella låg- och mellanstadiebarnen, 7–14 år gamla, gick inledningsvis på en vanlig grundskola med hörande skolkamrater och flyttade sedan över till specialskolan där de fick döva skolkamrater. Barnen har befunnit sig i både en talande och en tecknande skolmiljö. Studiens empiriska material samlades alltså in direkt från barn med kommunikativa svårigheter genom intervjuer, men också genom videoinspelningar, teckningar och berättelser. Det jag i det här avsnittet fokuserar på är intervjuerna.

Samtliga barn i studien har en grav hörselskada och talat språk som sitt första språk. Bland de barnen fanns barn med varierade kunskaper i svenska språket både av åldersskäl och av andra skäl, t.ex. graden av funktionshinder, språklig stimulans i hemmiljön, invandrabakgrund. De var alltså tillräckligt gamla för att kunna klara av att intervjuas, men de hade alla ett gravt kommunikationshandikapp. Det fanns bland de hörselskadade barnen också enstaka barn som även hade svårt med koncentrationen. Det blev viktigt att ordna den kommunikativa situationen vid intervjun på ett så bra sätt som möjligt. Intervjuerna genomfördes i en lugn, trygg och välkänd omgivning. När barnet inte längre orkade svara på frågor så avbröt jag intervjun och fortsatte vid något annat tillfälle. Barnet visste när vi började intervjun att jag hade många frågor, men att vi om barnet eller jag blev trött kunde vi ta paus och fortsätta intervjun någon annan dag. Tidsmässigt fanns ingen stress. Intervjuerna genomfördes på skolan under lektionstid i en lugn och ostörd lokal, som var bekant för barnet. Intervjuaren var en person barnet kände

igen eftersom jag vistades mycket på skolgården. Intervjuerna filmades och bandades om barnet accepterade det. Det fanns ett barn som inte ville filmas utan tyckte att det räckte med ljudbandinspelning. Kameran och bandspelaren var bekanta för samtliga barn. De hade fått undersöka dem och dessutom ofta sett mig filma ute på skolgården. De var även vana vid att de själva eller lärare använde kamera i undervisningssammanhang. Jag uppfattade inte att kameran störde intervusituationen.

Som intervjuare försökte jag formulera frågorna, kort, rakt och enkelt men också att vara uppmärksam på om barnet uppfattat och förstått frågan eller ej. Det kunde vara nödvändigt att upprepa eller formulera om frågan för att öka förståelsen. Under intervjuerna växlade jag mellan att direkt kontrollera om jag uppfattat barnets svar rätt och ibland genom att lägga in det barnet berättat som en del i den följande frågan. Detta var en alternativ teknik för att kontrollera att jag uppfattat det barnet berättat rätt även om jag då inte ställde en direkt fråga för att kontrollera detta. I intervjusituationen använde jag huvudsakligen talat språk, men också till viss del tecken som stöd för kommunikationen. En del av de frågor jag ställde följde de rekommendationer som funnits för barnintervjuer d.v.s. var öppna, men andra frågor var slutna d.v.s. hade fasta svarsalternativ. Skälet till att jag hade både öppna frågor och slutna frågor i intervjun var att den skulle upprepas efter två år då barnen gick i en annan skolmiljö. Några av frågeställningarna ville jag därför ha fasta svarsalternativ till för att kunna upprepa på ett så lika sätt som möjligt.

Gunvor Andersson (1998) menar att frågor i intervjuer med barn så mycket som möjligt bör handla om faktiska förhållanden, konkreta situationer, konkreta händelser och inte abstrakta förhållanden. Detta för att minska risken att få friserade svar. Min uppfattning är att det är viktigt att ställa frågor som uppmanar till konkreta beskrivningar och inte abstrakta diskussioner. Däremot uppfattade jag vid intervjuerna med de hörselskadade barnen inte problematiken med friserade svar som alltför stor. Det fanns enstaka barn som på vissa frågor gav svar med ett motsägelsefullt innehåll. Jag som forskare kunde också få ett

motsägelsefullt innehåll mellan barnets svar i intervjun och den bild jag fick i en annan del av studien som var videoinspelningar av barnens lekar på rasterna. De 'motsägelsefulla svaren' tolkade jag efter närmare analys som ett tecken på barnets utsatthets- eller identitetsproblematik.

Ett barn som jag i videoanalysen bedömde som ett ensamt barn under rasterna på skolgården uppgav själv i intervjun att det hade ovanligt många kamrater. Det kan tolkas som att barnet friserade sin berättelse inför mig, eller inför sig själv och mig, därför att barnet ville framstå som populärt bland sina jämnåriga och inte som någon som ofta avvisades. Barnet ville ge en mer fördelaktig bild av sig själv än den reella. Det kan också tolkas som att det är jag som forskare som gjort en felaktig bedömning av barnet när jag uppfattat barnet som ett solitärt barn med bristande samspel med jämnåriga på skolgården. Ytterligare en annan tolkning kan vara att barnet aldrig haft någon kompis eller bästa vän utan bara haft flyktiga och ytliga kontakter med många. Barnet svarar då på frågan utifrån vem hon uppfattar som kompis. Det är något annat än vad jag och andra brukar mena med uttryck som kompis eller bästa vän. Barnet uttalar sig om hur det uppfattar sin verklighet och kan då inte sägas frisera sin berättelse.

Ett annat av barnen som gav motsägelsefulla svar utsattes sannolikt för mobbing i den ena skolan. Ett barn, som hade fler funktionshinder än sin hörselskada, befann sig i vad som bedömdes som en identitetskris då han gav uttryck för att han inte ville vara hörselskadad. Min slutsats blev att barn precis som vuxna kan önskedrömma och psykologiskt försvara sig för obehagliga insikter, men att det inte kan sägas vara att frisera en berättelse p.g.a. hur intervjuaren formulerat sin fråga. Det är en mer komplex situation än så.

Min bedömning i efterhand av intervjuerna är att olika barn kunnat ge olika beskrivningar och ha mycket olika uppfattning om samma situation eller förhållanden. Variationsrikedomen tyder på att barnen kunnat ge uttryck för sin uppfattning och att den kan skifta efter tid. Vissa barn var förhållandevis fåordiga, andra var mer pratsamma. De individuella

barnen har mycket olika möjligheter och stil att uttrycka sig på. Det var inte säkert att de fåordiga barnens berättelser var fattiga på innehåll utan det kunde vara så att de med få ord kunde uttrycka det som för dem var väsentligt – deras ståndpunkt. Det fanns enstaka barn som svarade på en del frågor på ett sätt som gjorde mig tveksam till om barnet förstått frågan. I de svaren fanns det också exempel på svar som var så oväntade för mig att det tog mig tid att förstå att barnet faktiskt hade svarat på frågan – att barnet hade förstått frågan men att jag som intervjuare inte förstått svaret.

Barn kan oftast på ett mycket innehållsrikt sätt berätta om sin vardag. Som intervjuare måste man dock ha i minnet att barn, precis som vuxna, i en utsatt situation kan ha svårt att berätta och kanske döljer både för den som intervjuar och för sig själv den verkliga situationen. Barn kan i intervjusituationen också ha en något större följsamhet än vad en vuxen i samma situation har och det är därför viktigt att barnet bemöts med stor respekt av intervjuaren. Utsatta barn, men ibland också utsatta vuxna, kan ge berättelser där verkligheten bara fragmentariskt kan skymtas eller vara helt dold. Detta utan att berättelsen kan sägas vara en medvetet friserad berättelse.

Ett funktionshindrat barn kan precis som barn utan funktionshinder befinna sig i en utsatt situation då barnet berättar vad som hänt eller berättar fragmentariskt. Det kan t.ex. gälla när barnet utsätts för mobbing eller andra övergrepp, men utsattheten kan sannolikt gälla även andra situationer. Utanförskap kan höra till det som för ett barn kan vara svårt att hantera psykologiskt. Ett funktionshindrat barn kan befinna sig i en utsatthet som skapas av det som är annorlunda och att barnet har en 'outsider position' också i relation till sina jämnåriga inte bara till vuxna.

Höringar – intervjuer med barn i grupp och med kreativ utgångspunkt

Höringar är en intervjuteknik under utveckling som tagits fram i Norge av Forandringsfabrikken, men som också använts av Rädda Barnen i Sverige

(se Rädde Barnen, 2005). Det är en teknik för möten med barn i grupp. Forandringsfabrikken har under flera år arbetat med att få fram metoder för att barn fritt skall kunna redovisa sina tankar och åsikter och utan att vuxna skall påverka med genomgripande tolkning och styrning (<http://www.forandringsfabrikken.no/>). Enligt FN: s barnkonvention Artikel 12 har barnet rätt att uttrycka sin mening i alla frågor som rör barnet och att barnets åsikter skall tillmätas betydelse (UD informerar, 1996: 2). Det är därför centralt att utveckla metoder för att ge barn/ungdomar/unga vuxna möjlighet att beskriva sina erfarenheter och uttrycka sin mening om frågor avgörande för deras välfärd.

'Höringar' är en teknik med kreativa inslag som utgångspunkt för att stimulera berättandet och utveckla uttrycksformer som är på barn och ungdomars villkor. Grundtanken i 'höringarna' är att barnen är experterna. Frågeställningarna är inte hårt styrda av vuxna utan istället öppna med möjlighet för barn/unga att själva påverka utformningen av dem. I det avseendet är det en metod som skiljer sig från strukturerade intervjufrågor och som på djupare sätt har för avsikt att fånga barnens eget perspektiv och som grundar sig på lust och vilja att förmedla det man har på hjärtat. Med ett leende på läpparna skall man kunna förmedla seriösa 'sannheter'. Utvecklarna av den norska deltagandemodellen har hämtat inspiration från Participatory Learning and Action (se Abbot, 1999).

I en aktuell svensk kvalitativ metodutvecklande studie genomförde vi 'höringar' tillsammans med döva och hörselskadade ungdomar om deras skolsituation (Yström, 2007). De skedde mestadels på teckenspråk, men även på skriven eller talad svenska. Ungdomarna fick olika uppdrag som var utformade för att göra insamlingsprocessen kreativ och data visuella. Deltagarna fick börja med ett konkret uppdrag, som vid det här tillfället var att rita en skollinje där de också fick rita ansikten med glada, arga eller ledsna miner. I det här uppdraget arbetade ungdomarna enskilt, men i fortsättningen kom de att arbetade tillsammans två och två för att genomföra uppdragen. Uppdraget var för ungdomarna att visualisera sina erfarenheter från skolan. Efter att de ritat sin skollinjeteckning

fick de berätta för den övriga gruppen om teckningen. Ungdomarna förmedlade betydligt mer av sina erfarenheter och upplevelser om temat för uppdraget när de sedan berättade om uppdraget för forskarna och den övriga gruppen. Uppdragen blir verktyg som fungerar som dörröppnare till dialog och samtal om det aktuella temat. Det här visade sig vara ett mycket stimulerande sätt att börja prata om sina erfarenheter och upplevelser om centrala frågor i livet.

Det var av stort värde att vid 'höringarna' få ett tryggt, uppskattande, respektfullt kommunikationsklimat i gruppen. Det var också viktigt att det kreativa arbetet skulle vara roligt och prestigelöst samtidigt som det handlade om att ge ungdomarna möjlighet att berätta om centrala frågor i deras liv. Resultaten dokumenterades av forskarna under tiden och direkt efter sessionen.

Genom uppdragen vill man:

- Involvera alla berörda
 - Bygga inifrån, istället för utifrån
 - Se på deltagarna som experter
 - Utgå från att deltagarna har erfarenheter och lösningar
 - Ta utgångspunkt i deltagarnas resurser
 - Stimulera lusten att förmedla
 - Genomföra träffarna med lekfullhet och humor
 - Utlösa engagemang hos flera i rummet
 - Undvika att människor upplever sig kränkta
 - Låta alla deltagarna få ge sitt avtryck
 - Förmedla resultaten till dem som kan förändra
 - Involvera deltagarna i att genomföra förändringarna
- (<http://www.forandringsfabrikken.no/> övers. Yström, 2007)

Sammanfattningsvis kan man säga att i arbetsprocessen vid 'höringarna' är alla deltagarna aktiva. De arbetar i mindre grupper om 2–3 deltagare med sina uppdrag. Därefter samlas man och varje liten grupp presenterar

sin produkt och vad de pratade om. I inledningsskedet fick ungdomarna arbeta med att visualisera, genom att rita, bygga, fotografera m.m. sin egen erfarenhet/upplevelse tillsammans med en jämnårig person med motsvarande erfarenhetsbakgrund. Berättelsen presenterades sedan tillsammans med den jämnåriga inför de övriga ungdomarna och forskarna, som var i varierande åldrar. Det som berättas är individuella erfarenheter, men med en möjlighet att om man önskar välja en mer distanserad form för berättandet än i en motsvarande intervjusituation.

Nedan finns exempel på uppdragsbeskrivningar i den aktuella studien med de döva och hörselskadade ungdomarna där deras erfarenheter från olika skolformer fokuserades (Yström, 2007).

Skollinjekarta

Skollinjekartan utformas med två tidslinjer. En för årskurserna 1–9/10 i grundskolan samt en för årskurserna 1–3/4 på gymnasiet utmärkta på ett papper. Ni ritar in vilka skolformer ni gått i under de olika årskurserna, samt ritar ett glatt ansikte, ett surt ansikte eller ett ledset ansikte för de olika skolåren. Efteråt berättar ni om er egen teckning för de andra ungdomarna.

Plus- och minuslappar

Vad är bra och dåligt inom boendet, skolan och fritiden? Skriv fem post-it lappar i olika färger med fem positiva och fem negativa saker. Var och en arbetar för sig. Sätt upp lapparna på en plus-respektive minusplansch. Efteråt samtalar vi om lapparna.

Verklighetslåda

Gör en verklighetslåda – använd en skokartong, färger, tyger, bilder, tidningsklipp, grenar, bomull, stenar o.s.v. Lådan beskriver er själva och två ungdomar arbetar tillsammans. Utsidan av lådan ska visa ert yttre, vad andra ser. Insidan ska bli hur ni tänker och känner inuti, det alla inte

kan se. Det kan vara både bra och dåliga saker. Ni får sedan gruppvis presentera era lådor för varandra.

Fotocollage

Ni får fotografera bilder som illustrerar det positiva respektive det negativa i skolsituationen. Har ni inte egen digitalkamera får ni en engångskamera. Jobba i grupp och planera bilderna innan det är dags att fotografera. 3–5 bilder monteras på en plansch och förtydligas med bildtexter. När ni är klara presenterar ni planscherna för varandra.

Önskevuxen

Diskutera hur ni önskar att en vuxen ska vara. Vilka egenskaper vill du att en vuxen ska ha för att du ska berätta om dina idéer och erfarenheter? Skriv upp önskemålen på ett stort pappersark. Sedan samtalar vi om vad ni skrivit.

Soptunna

Det här uppdraget handlar om saker ni vill bli av med när det gäller er studiemiljö. Det finns en soptunna. Ni får lappar och ska skriva ner de fem viktigaste sakerna som ni vill bli av med i era liv. Lapparna kastas i soptunnan. Efteråt samlas vi och pratar om de lappar som finns i soptunnan.

Framtidssol

Ni ska skriva ner vad ni önskar mest i framtiden för andra döva och hörselskadade ungdomar som börjar på gymnasiet. Arbeta i grupp. Grupperna får själva göra solen på ett plakat. Varje deltagare får tre solstrålar. Var och en skriver sina tre önskningar – en för boendet, en för fritiden och en för skolan – att klistra på solen. Grupperna presenterar sedan sina solar för varandra.

Hörningarna är alltså en arbetsmetod där man till stor del arbetar i små grupper om 2–3 personer samt gör presentationer i en lite större grupp som kan vara 4–9 personer. Trots detta kommer i berättelserna de individuella erfarenheter, upplevelser och uppfattningar fram. I de hörselskadade och döva ungdomarnas berättelser kom många mycket centrala frågor upp till genomlysning och diskussion inte minst frågor som rörde diskriminering och utsatthet. En diskussion, som kom upp vid flera tillfällen och i olika grupper rörde det som ungdomarna uppfattade som diskriminering från staten. Döva ungdomar ansåg de måste gå tio år i grundskolan och fyra år på gymnasiet oavsett hur snabbt de själva vill arbeta. De hörselskadade ungdomarna kunde bara få gå fyra år på gymnasiet om de själva kraftigt argumenterade för det. Hörande ungdomar går tre år. Den här olikheten uppfattade ungdomarna som diskriminerande eftersom antalet skolår de måste gå på gymnasiet styrdes av vilket funktionshinder de hade inte av om de hade ett individuellt behov av att få längre tid på sig för att inhämta kunskaperna.

När man arbetar för förändring och utveckling inom ett område börjar arbetet ofta med verklighetsbeskrivningar. Man utgår från kunskap om hur det fungerar idag. Information kan då inhämtas från brukarna som bäst kan beskriva sin egen verklighet enligt Forandringsfabrikken¹.

For om ikke virkligheten beskrives riktig, kan gode tiltak startes, men uten å bli gode for de det gjelder. Om mennesker skal beskrive sann virkelighet, må det være trygt. De må samtidig oppleve å møte noen som er oppriktig engasjert. Det de uttrykker kan være dyrekjøpte erfaringer eller sterke gleder. Virkeligheten synes å være et undervurdert sted å oppholde seg (Forandringsfabrikken 2007–06–03)

Även i forskning om barns välfärd har forskarna ett uttalat intresse för att utveckla metoder att komma nära barns egna beskrivningar av sin verklighet. Det barndomssociologiska och teoretiskt nyorienterade perspektivet som kom under 1990-talet har väckt ett sådant intresse. Med

det perspektivet började barn att ses som aktiva sociala aktörer till skillnad från det utvecklingspsykologiska perspektivet som tidigare varit det mest dominerande och där barn framförallt sågs som mottagare (Kampmann, 2003). Trots det har forskning tillsammans med barn som respondenter och om barns ståndpunkt ännu inte blivit så vanligt (Brunnberg, 2007).

Det finns en särskild generationsproblematik i barnforskningen som rör maktperspektivet. Maktproblematiken kan vara åldersrelaterad, men också situationsbunden. Forskning kan vara *om barn* och *på barn*. Den är inte lika ofta *med barn* och sällan om ens någonsin för barn och aldrig av barn. För vuxna kan alla fem prepositionerna gälla. Vuxnas roll i 'höringarna' är att på ett lyhört sätt erbjuda olika kommunikationsverktyg till ungdomarna för att ge dem möjlighet att uttrycka sina upplevelser och erfarenheter. Det är alltså forskning tillsammans med ungdomar. Det finns även när ungdomar är delaktiga i forskningen en maktproblematik som måste hanteras. Presentationen av ungdomarnas bidrag skall vara så tydlig och nära ungdomarnas egen berättelse som möjligt d.v.s. utan tolkning. När en tolkning sker måste det markeras att det är en tolkning från forskaren. Trots medvetenhet om problematiken och försök att inte förvränga barnets perspektiv med ett vuxet perspektiv kan det till viss del ändå ske genom omedvetna val och bortval.

Att lyssna till barns röst

Barn och ungdomar kan alltså ge viktig information och är en mycket bra källa till information om sin verklighet. Information från barn och ungdomar kan komma på många andra sätt än genom intervjuer, 'höringar', t.ex. genom enkäter, observationer eller videoobservationer av barn och ungdomar. Det är viktigt att med barn som informationskälla få utökad kunskap om barns villkor, relationer m.m. och hur barndomen som social konstruktion skall förstås. Barn och ungdomars berättelser utifrån vad de lärt sig, gjort för erfarenheter och hur de själva värderar dem är en central del för att barns ståndpunkt skall framträda på liknande sätt som kunskapen om kvinnors liv framträtt (Harding, 1991, 2004;

Mayall, 2002; Hill Collins, 2004). Att lyssna till barns röster har i många sammanhang sedan 1970-talet blivit en retorisk självklarhet. Barn kan inte längre betraktas som passiva objekt utan förmåga att kunna beskriva sin situation. Trots det osynliggörs barn ofta fortfarande och barns intressen ignoreras (James och James, 2004).

De kunskaper som finns idag om intervjuer med barn är att även mycket små barn minns och kan berätta. Möjligheten att berätta kan till viss del påverkas av barnets ålder, men det är framförallt andra saker som kan hindra eller ge barnet möjligheter att berätta. Idag vet vi att intervjun kan påverkas av vilken metodik som används, vilken kontext som intervjun sker i liksom att barnets känslomässiga tillstånd kan påverka barnets möjligheter att berätta. I mötet mellan barnet och intervjuaren måste finnas ett förtroende och en ömsesidig önskan om att kommunicera. Det kan också vara viktigt att intervjuare och intervjuperson är överens om intervjuens tema d.v.s. i vid mening vilket ämne de skall prata om, men inte hur eller vilka uppfattningar som skall framföras. När det gäller en utsatt situation finns samma problematik i barnintervjuer som när det gäller intervjuer med utsatta vuxna. Berättandet kan vara öppet, fragmenterat eller förnekande. Intervjumetodiken kan också till viss del skilja i känslomässig distansering och om man använder språklig eller visualiserande tekniker. I 'hörningarna' finns mer av visuella och kreativa inslag än i traditionella intervjuer. Tekniken ger också respondenterna en ökad möjlighet att välja och pröva olika uttrycksformer och hur öppen man är beredd att vara i sitt berättande.

Ett barns beskrivning av en sin situation i intervjuer eller 'hörningar' förutsätter också att intervjuaren uppfattar det som förmedlas. Det förutsätter inte bara att barnet vill berätta utan också att den vuxne som intervjuar eller erbjuder kommunikationsverktyg också lyssnar, tar till sig och förmedlar berättelsen utan att förvanska den. I intervjusituationen finns en kommunikativ dimension som är central och som rör inte bara barnets förmåga utan också intervjuarens för att barnet i sin 'outsider within' position skall ha möjlighet att ge uttryck för sin ståndpunkt när det gäller olika dimensioner av centrala välfärdsfrågor.

Noter

¹ Forandringsfabrikken är sedan 2004 en nationell kompetensutvecklingsmiljö för utveckling av förändringsfilosofi och förändringsmetodik i Norge. 2002 startade verksamheten inom Rädda Barnen.

Litteratur

Abbot, J. (1999). *Beyond tools and methods: reviewing developments in participatory learning and action*. <http://eau.sagepub.com> by on June 3, 2007. Urban approaches.

Andersson, G. (2001). Barns vardagsliv i familjehem i M. Bäck-Wiklund & T. Lundström (red.) *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur och Kultur.

Andersson, G. (1998). Barnintervju som forskningsmetod. *Nordisk Psykologi*, 50, 18–41.

Barnombudsmannen (2003). *Vem bryr sig? Barnombudsmannens årsrapport*. Stockholm: Barnombudsmannen.

Brunnberg, E. (2007). Barnforskning i socialt arbete – en studie av avhandlingar i E. Brunnberg (red.) *Socionomutbildning i omvandling 1967 till 2007. En jubileumsskrift Örebro Universitet*. Örebro: Proceedings in Social Work, Örebro University 1.

Brunnberg, E. (2003). *Vi bytte våra hörande skolkamrater mot döva! Förändringen av hörselskadade barns identitet och självförtroende vid byte av språklig skolmiljö*. Örebro: Örebro Universitet, Institutionen för beteende-, social- och rättsvetenskap.

Brunnberg, E. & Larsson Sjöberg, K. (2004). *Avhandlingar i socialt arbete 1980–1 juli 2004*. Örebro: Örebro Universitet, BSR.

Cederborg, A-C. (1998). Små barns berättelse om sexuella övergrepp. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 1, 24–43.

Cederborg, A-C. (2000). *Barnintervjuer vägledning vid utredningsarbete*. Stockholm: Liber förlag.

Dencik, L. (1989). Growing up in the post-modern age: On the child's situation in the modern family, and on the position of the family in the modern welfare state. *Acta Sociologica*, 2(32), 155–180.

Docherty, S. & Sandelowski, M. (1999). Focus on Qualitative Methods Interviewing Children. *Research in Nursing & Health*, 22, 177–185.

- Fivush, R. & Hamond, N.R. (1990). Autobiographical memory across the preschool years. Toward reconceptualizing amnesia i R. Fivush & J.A. Hudson (red.) *Knowing and remembering young children*. New York: Cambridge University Press.
- Forandringsfabrikken. <http://www.forandringsfabrikken.no> 2007–06–03.
- Gustavsson, T. (2003). *Att förstå barnets språk. Ingen enkel fråga Barns rätt att komma till tals i social barnavård, familjerätt och rättsväsende*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Hartup, W.W. (1989). Social Relationships and their Developmental Significance. *American Psychologist*, 4, 120–126.
- Harding, S. (1991). *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Buckingham: Open University Press.
- Harding, S. (2004). Introduction: Standpoint Theory as a Site of Political, Philosophic, and Scientific Debate i S. Harding (red.) *The Feminist Standpoint Theory Reader*. London: Routledge.
- Hill Collins, P. (2004). Learning from the Outsider Within: The sociological Significance of Black Feminist Thought i S. Harding (red.) *The Feminist Standpoint Theory Reader*. London: Routledge.
- Hyvönen, U. (1993). *Om barns fadersbild*. Umeå: Umeå universitet, Socialt arbete, avhandling.
- James, A. & James A. (2004). *Constructing Childhood Theory, Policy and Social Practice*. UK: Palgrave Macmillan.
- James, A. & Prout, A. (1990). *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. UK, London: Falmer Press.
- James, A., Jenks, C. & Prout, A. (1998). *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Jansson, U. (1996). *Skolgården som mötesplats. Samspel mellan elever med och utan synskada*. Stockholm: Stockholms Universitet, Pedagogiska institutionen. Gruppen för Handikappforskning, Rapport nr 9.
- Kampmann, J. (2003). Review essay. Barndomssociologi – fra marginaliseret provokator til mainstream leverandør. *Dansk sociologi*, 3, 79–93.
- Mandell, N. (1988). The last adult role in studying childhood. *Journal of Contemporary Ethnography*, 16, 333–367.
- Mayall, B. (2002). *Towards a Sociology for Childhood Thinking from children's lives*. UK: Open University Press.

Nordström, I. (2002). *Samspel på jämlika och ojämlika villkor. Om lindrigt utvecklingsstörda skolbarns samspel och relationer med kamrater*. Stockholm: Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen.

Näsman, E. (1995). Vuxnas intresse av att se med barns ögon i I.L. Dahlgren & K. Hultquist, (red.) *Seendet och seendets villkor. En bok om barns och ungas välfärd*. Stockholm: HLS Förlag.

Qvortrup, J., Bardy, M., Sgritta, G. & Wintersberger, H. (red.) (1994). *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. Österrike, Aldershot: Avebury, European Centre Vienna.

Rädda Barnen (2005). *Rakt från hjärtat. Tankar och idéer från barn och ungdomar placerade i samhällets vård*. Stockholm: Rädda barnen.

Sas L. & Cunningham, A. (1995). *Tipping the Balance to Tell the Secret: The Public Discovery of Child Sexual Abuse*. London: ONT Available from the London Court Clinic, 254 Pall Mall St, London, N6A 5P6, Canada.

Saywitz, K.J., Goodman, G.S. & Lyon, T.D. (2002) i J.E.B. Myers, L. Berliner, J. Briere, C.T. Hendrix, C. Jenny & T.A. Reid (red.) *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*. London: Sage Publications, Second Edition.

Scarre, G. (red.) (1989). *Children, Parents and Politics*. UK, Cambridge: Cambridge University Press.

SOU 2001:72. *Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda. Slutbetänkande av Kommittén mot barnmisshandel*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.

SOU 1998:97. *Gör barn till medborgare! Om barn och demokrati under 1900-talet*. Demokratiutredningen skrift nr 4. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.

Svedin, C.G. & Back, C. (2003). *Varför berättar de inte? Om att utnyttjas i barnpornografi*. Stockholm: Rädda Barnen.

Söderlind, I. & Engwall, K. (2003). Var kommer barnen in? Svensk forskning om barn i ett femtioårsperspektiv i C. Florin & T. Lundqvist (red.) *Historia – en väg till framtiden? Perspektiv på det förflutnas roll i framtidsstudier*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.

UD informerar 1996:2. *Mänskliga rättigheter. Konventionen om barnets rättigheter*.

Yström, G. (2007). *DIREKTUR HÄNDERNA - 'Höringar' med döva och hörselskadade ungdomar*. Örebro: Örebro Universitet, Socialt arbete, C-uppsats.